

Từ trật tự Thế giới đến trật tự Tâm thức: Góc nhìn tỉnh thức giữa hỗn loạn toàn cầu

ISSN: 2734-9195 11:07 21/06/2025

Tổng thống Azerbaijan Ilham Aliyev từng nói: “Không còn có thể dựa vào luật pháp, nghị quyết hay các quyết định quốc tế nữa”. Và đây không phải là lời buông xuôi, mà là lời tỉnh thức về một trật tự đã mục ruỗng từ bên trong.

Ngày 18/4 vừa qua, bài xã luận của Yuval Noah Harari trên Financial Times một lần nữa gây tiếng vang lớn. Trong đó, ông lên án thế giới quan **“tổng bằng không”** của cựu Tổng thống Hoa Kỳ Donald Trump, vốn cho rằng chính trị và địa chiến lược toàn cầu là cuộc chơi của kẻ mạnh, nơi kẻ yếu chỉ có hai lựa chọn: phục tùng hoặc bị nghiền nát.

Theo Harari, đây là sự phủ nhận thô bạo nền tảng của trật tự quốc tế tự do (LIO) - một thế giới dựa trên luật lệ, hợp tác và lợi ích đôi bên.

Song, từ kinh nghiệm thực tế của các quốc gia như Cộng hòa Azerbaijan, nơi đã chịu ba thập kỷ chiếm đóng, chứng kiến hơn một triệu người bị di dời và tiếng kêu cứu pháp lý bị phớt lờ những hoài nghi là hoàn toàn chính đáng: Thế giới có thực sự vận hành theo những lý tưởng tự do mà Harari đề cao?

Hay chính các cường quốc mới là những người đầu tiên phá vỡ luật lệ, rồi sau đó hợp lý hóa sai phạm?

Trật tự hay Ảo tưởng?

Trong bài xã luận của mình, Harari cảnh báo, thế giới quan của Trump lên ngôi, một thế giới dựng thành bằng *“tường thành tài chính, quân sự và văn hóa”*, nhân loại sẽ quay trở về vòng luẩn quẩn chinh phạt, đế quốc và chiến tranh. Ông ca ngợi trật tự quốc tế như một *“mạng lưới hợp tác vì lợi ích chung”* mà ông tin là con đường đúng đắn.

Hình minh họa tạo bởi AI

Nhưng câu hỏi được đặt ra: Khi các thể chế luật pháp bị bỏ qua, khi các nghị quyết quốc tế bị làm ngơ, khi những giá trị phổ quát được sử dụng có chọn lọc để phục vụ địa chính trị, thì trật tự đó còn ý nghĩa gì?

Từ góc nhìn của Azerbaijan, quốc gia đã từng kêu gọi quốc tế lắng nghe, thực thi luật pháp và công lý trong nhiều năm mà không được hồi đáp, sự hoài nghi là không phải cảm tính, mà đến từ thực tế cay đắng. Tổng thống Azerbaijan Ilham Aliyev từng nói: *“Không còn có thể dựa vào luật pháp, nghị quyết hay các quyết định quốc tế nữa”*. Và đây không phải là lời buông xuôi, mà là lời tỉnh thức về một trật tự đã mục ruỗng từ bên trong.

Khi quyền lực thay thế lý tưởng

Harari lập luận rằng với Trump, *“người yếu là kẻ có lỗi nếu xảy ra chiến tranh”*. Nhưng ông cũng bỏ lửng một sự thật khó chịu: trong thực tế, kẻ mạnh, bất kể đứng ở phía nào, luôn là bên quyết định luật chơi. Và sự ngạo mạn đó không chỉ đến từ một người hay một chính quyền, mà đã là khuôn mẫu được lặp lại xuyên suốt lịch sử nhân loại.

Lịch sử, như trong giáo lý nhà Phật, không phải là tuyến tính, mà vận hành theo chu kỳ: tham vọng - áp bức - nổi dậy - khổ đau - rồi lại tái sinh trong hình hài mới. Bản chất của thế giới - từ góc nhìn Duyên khởi - là vô thường, bất toàn và rỗng tính.

Nếu không thấy rõ điều này, nhân loại sẽ tiếp tục sa vào vòng xoáy của “tham - sân - si” trên quy mô toàn cầu.

Ứng dụng trí tuệ tỉnh thức trong thế giới bất an

Điều đáng tiếc trong cách Harari mô tả địa chính trị toàn cầu là một giọng điệu đầy bi quan, như thể nhân loại đang bị lôi kéo về phía hố sâu, không có điểm tựa nào để quay đầu. Nhưng có thật chỉ còn hai cực: hoặc là tan rã dưới Trump, hoặc là ngây thơ sống trong “mạng lưới hợp tác toàn cầu” đã không còn hoạt động như kỳ vọng?

Thay vì chọn phe, có lẽ đã đến lúc chúng ta, với tư cách con người có khả năng giác ngộ, cần một hướng đi khác: thay đổi không bắt đầu từ trật tự thế giới, mà bắt đầu từ trật tự nội tâm. Chính điều này mới tạo ra ảnh hưởng bền vững, bởi như Kinh Pháp cú dạy:

“Ý dẫn đầu các pháp. Ý làm chủ, ý tạo.

Nếu với ý ô nhiễm, nói hay hành động,

Khổ não bước theo sau như bánh xe lăn theo chân con vật kéo xe”.

Ngược lại, một trật tự xuất phát từ lòng từ bi, từ trí tuệ tỉnh thức, mới là khởi đầu cho trật tự thế giới an lành.

Trật tự mới từ những cường quốc mới

Trong khi các cường quốc truyền thống loay hoay trong xung đột lợi ích và định kiến ý thức hệ, một số quốc gia như Azerbaijan lại đang chọn một con đường dung hòa: xây dựng hành lang kết nối Bắc - Nam, Đông - Tây, chủ động hỗ trợ y tế, giáo dục cho hơn 80 nước đang phát triển, phản đối chủ nghĩa dân tộc vaccine trong đại dịch COVID-19, và thúc đẩy đối thoại đa văn hóa tại Diễn đàn Liên minh Văn minh.

Không phải ngẫu nhiên mà Harari từng viết trong bài “Thế giới hậu đại dịch” (2020): *“Cơn bão này sẽ qua, nhân loại sẽ sống sót, nhưng thế giới sẽ thay đổi.”* Vấn đề là: ai sẽ dẫn đầu sự thay đổi đó? Những “ông lớn” ồn ào, hay những “cường quốc tầm trung” im lặng xây dựng?

Khai mở trật tự từ tâm - Gợi mở Phật pháp ứng dụng

Thay vì tiếp tục tranh cãi về trật tự nào đúng, thể chế nào sai, có lẽ nhân loại cần một sự khởi đầu từ bên trong. Phật pháp không bàn chuyện địa chính trị, nhưng giúp ta thấy bản chất phiền não của quyền lực, vô thường của hệ thống,

và khả năng chuyển hóa khổ đau bằng tâm từ bi và trí tuệ.

Trong thế giới hỗn loạn này, ứng dụng Phật pháp không có nghĩa là trốn tránh, mà là dẫn thân với tỉnh thức. Là kiến tạo hòa bình không chỉ bằng khẩu hiệu, mà từ nơi chính mình. Là nhắc nhở rằng, một ngọn đèn châm sáng giữa đêm tối, dù nhỏ bé vẫn có thể soi đường cho người khác.

Thế giới sẽ thay đổi, nhưng hướng nào, điều đó bắt đầu từ mỗi chúng ta.

Tác giả: **Teymur Atayev**/Chuyển ngữ và biên tập: **Sa môn Lê Văn Phước**

Nguồn: <https://caspiantpost.com>